

NADNÁRODNÍ EKOLOGICKÉ SÍTĚ - HISTORIE, SOUČASNÝ STAV A POTENCIÁL

ZPRÁVA O ZÁVĚREČNÉM SYMPOZIU PROJEKTU TRANSECONET,
KTERÉ SE KONALO VE DNECH 29.-30. BŘEZNA NA TECHNICKÉ UNIVERZITĚ V DRÁŽDANECH

V posledních dvaceti letech se přes veškeré přísné limity zvyšuje fragmentace přirozeně hodnotných území zejména díky výstavbě dopravních koridorů, rozsáhlých obytných a komerčních ploch. V souvislosti s tímto trendem nabývají stále většího významu souvislé, funkční a nadnárodní ekologické sítě. Národní parky, chráněné oblasti, území soustavy Natura 2000 však na sebe často, zejména díky státním hranicím, nenavazují, respektive za hranicemi často nemají odpovídající ochranu jako v sousedním státě. Ještě častěji se však mezi těmito ostrovy (v Německu se užívá často výrazu „nášlapné kameny“) nachází silně antropogenní sídelní, průmyslová či agrární krajina. Cíle projektu, který byl před více než třemi lety zahájen a koordinován Ústavem geografických věd Technické univerzity v Drážďanech byly vytýčeny následovně:

- **Rozpracovat strategie a doporučení** pro rozvoj a management přeshraničních ekologických sítí ve střední Evropě s ohledem na optimální využití území a ochranu biodiverzity a poskytnout je plánovacím orgánům jako nástroj udržitelného rozvoje.
- **Zvýšit veřejné povědomí** o přírodním a kulturním dědictví přeshraničních krajín.
- **Podpořit účinnější propojení významných evropských ekosystémů**, jakými jsou Alpy, Karpaty a tzv. Zelený pás, jak je v Německu nazýván koridor podél bývalých hranic Západ-východ, který díky své nepřístupnosti zůstal výrazně ušetřen jinde běžných civilizačních zásahů.

Projekt na němž spolupracovalo celkem sedm univerzit, tři výzkumné ústavy, nezisková organizace, správa národního parku, informační středisko

národního parku a dvě regionální rozvojové agentury ze Saska, České republiky, Polska, Rakouska, Slovenska, Maďarska a Slovinska byl rozdělen do následujících projektových balíků:

- **Stav ekologických sítí** v jednotlivých zúčastněných státech a zjištění hlavních územních mezer a nedostatků.
- **Historie** vymezování ekologických sítí, zejména studium a srovnávání historických map, leteckých snímků, pohlednic, fotografií i kreseb, z nichž lze velmi dobře vysledovat změny ve využívání různých oblastí i krajinných typů.
- **Ekosystémové služby a biodiverzita** byly analyzovány ve vybraných územích, stejně jako krajinná struktura a členění. Hodnoty i ohrožení území pak posloužily jako základ tvorby územních managementů v případových studiích a vzniku příslušného online geoportálu.

- **Osvěta a zvýšení místního povědomí** o významu ekologických sítí, přírodních a kulturních hodnot krajiny mezi obyvateli byla prováděna formou anket, místních workshopů, exkurzí, výstav fotografií a produkcí dokumentárních filmů.

Pro ověření výstupů a navržených nástrojů projektu byla na hranicích zúčastněných států vybrána následující **projektová území**:

- **Severní projektový region – sudecká pohoří** zahrnuje česko-saské příhraničí, tedy Krušné hory, Labské pískovce a Lužické hory a česko-polské příhraničí, tedy Jizerské hory, Krkonoše, Broumovsko, Orlické hory po Králický Sněžník.
- **Centrální projektový region – trojmezí Rakouska, Slovenska a Maďarska** zahrnuje luhy kolem soutoku Moravy a Dyje s Děvínskou Kobylou, Neziderské jezero s okolní nížinnou nebo lehce zvlněnou krajinou.
- **Jižní projektový region – jižní Burgenland a Pomurje** – zahrnuje úrodnou nivní a mírně zvlněnou vinařskou krajinu pomezí Rakouska, Maďarska, Slovinska a Chorvatska.

Na závěrečném sympoziu projektu TransEcoNet byly prezentovány výsledky více než tří let práce na projektu.

Základní myšlenky z prezentovaných přednášek

Dr. Jan Plesník, Agentura ochrany přírody a krajiny

K významu a postupnému přijetí myšlenky ekologických sítí uvedl, že společenská akceptace jakékoliv nové myšlenky prochází dle Johna B. S. Haldana čtyřmi fázemi:

- Je to totální nesmysl.
- Zajímavá, ale neperspektivní či zvrácená cesta.
- Je to pravdivé, ale zcela neužitečné.
- Vždycky jsem to tak říkal.

Dále se Jan Plesník ve svém příspěvku zabýval teoretickými základy ekologických sítí jakými jsou ostrovní biogeografie, teorie metapopulací a další teorie o toku látek a energií a šíření populací v přírodě a také různými přístupy k pojetí ekologických sítí a ochrany přírody vůbec, která je v některých státech orientována spíše na jednotlivé druhy nebo zbylé části hodnotné krajiny. Zdůraznil rovněž, že žádný koridor není optimální pro migraci všech potřebných organismů. Pro některé druhy bioty (např. pro většinu létajícího hmyzu) více vyhovují již zmíněné nášlapné kameny a širší krajinný management,

než zřizování koridorů. Začátek těchto teorií spadá do 70. let. Většina evropských zemí ekologické sítě zřizuje, ale jen čtyři z nich je mají zakotveny v legislativě včetně plošných parametrů jako tvořivý flexibilní nástroj ochrany přírody a tvorby mimo chráněná území.

Blok I: Inventarizace ekologických sítí ve střední Evropě

Dr. Sylvi Bianchin, Dr. Marco Neubert, Ústav ekologického územního rozvoje Dresden, **Anne Lutmann**, Technická univerzita Dresden, **Dr. Hana Skokanová**, Výzkumný ústav krajiny a okrasného zahradnictví v Brně

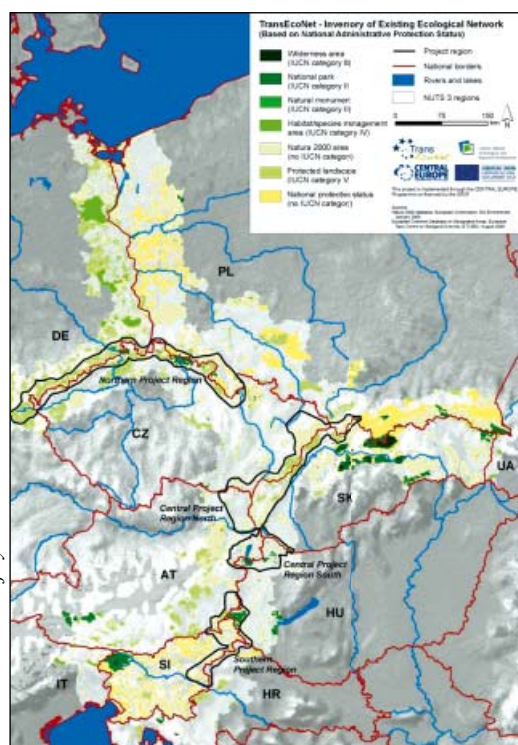
Ve svých prezentacích dokládali tito odborníci metody a výsledky zjišťování mezer a chybějících míst ekologické sítě ve zvolených projektových územích. V hornatějších a lesnatějších územích s vyšší biodiverzitou je spojitost vyšší a krajina je tedy stabilnější, v intenzivněji osídlených, zemědělsky a průmyslově využívaných oblastech tato stabilita postupně klesá. Rovněž také lesy přirozené, smíšené a různověké, mokřady a travní porosty mají vyšší stabilitu než lesy monokulturní a stejnověké. Jednalo se většinou o různé aplikace geografických informačních systémů s využitím dat CORINE Land Cover. Každý z nich přitom uváděl možnosti vyplňování těchto mezer a související legislativu ve svých zemích. Většina spolkových zemí Německa plánovací systém ekologických sítí zaveden má. Řada sledování vznikla v návaznosti na území již zmíněného „zeleného pláště“, nám známějšího spíše jako „železná opona“.

Blok II: Biodiverzita a ekosystémové služby ekologických sítí

Mag. Michal Kuttner, Univerzita Wien, **Dr. Hana Skokanová**, VÚKOZ Brno, **Dipl.-Ing. Werner Mücke**, Technická univerzita, Wien, **Mag. Anna Hermann**, Univerzita Wien

V tomto bloku řešili přednášející, do jaké míry legislativní ochrana v rámci modelových území odpovídá skutečnému stavu funkčnosti a reprezentativnosti jednotlivých biotopů a stupni jejich ekologické stability a jak prostupné je pro kontinuitu ekologických sítí navazující okolí těchto chráněných území. Nástroje GIS a další metody dálkového průzkumu země jsou pro hodnocení rozhodující, ale bez terénních průzkumů a dalších informací se obejít nelze. Z hodnocení vyplývá, že chráněné části přírody mají obvykle vyšší krajinnou funkčnost a stabilitu z hlediska ekologické sítě, a je tedy výhodné jejich maximální začlenění do této sítě.

Blok III: Krajina dříve a nyní; historický vývoj využití krajiny v nadnárodních ekologických sítích

Zdroj: Prezentace Elmar Csaplovics, Technická Univerzita Drážďany: Průzkum krajiny bez hranic.

M.Sc. Blaž Barborič, Slovinský geodetický institut, **Ass. Prof. Dr. Geza Király**, Západomaďarská univerzita, Sópnon, **Dr. Janez Pirnat**, Univerzita Ljubljana

Pracovalo se s digitalizovanými historickými mapami. Velká část projektových území náležela dříve do Rakousko-Uherska a proto většina historických, zejména vojenských mapových podkladů je kompatibilních a kvalitních. Dle nich bylo využití území možno rozdělit na 13–19 kategorií dle charakteru území. Důležitým indikátorem je počet změn využití území za časovou jednotku, z něhož horské kraje vycházejí přes značné společenské změny, zejména v sudetském příhraničí, relativně stabilně. Výraznější je jen nárůst luk a zvláště lesů na úkor orné půdy (zejména ve Slovinsku). V nížinných územích je za dobu 200 let, kdy lze změny sledovat, nejvýraznější nárůst výměry orné půdy a pokles výměry mokřadů. Svě výsledky dokládali na řadě map, leteckých snímků, digitálních modelů terénu i grafů. Na základě měnící se krajinné mozaiky a míry hospodářského využívání krajiny byly pak definovány krajinné typy a doporučován jejich optimální management.

Blok IV: Zkušenosti z jiných projektů se zaměřením na ekologické sítě

Prof. Dr. Chris Walzer, Univerzita veterinární medicíny, Wien, **Dipl.-Geogr. Marcus Bals**, Asociace pro regionální rozvoj Durynska, Erfurt

První z přednášejících představil projekt Econnect financovaný z ERDF, na němž se podílelo šest alpských zemí a jeho účelem bylo zkoordinovat propojení a management přeshraničních chráněných území v alpském prostoru, jehož mnohá cenná území jsou nadmíru fragmentována. Změna tohoto trendu by též měla znamenat účinnou reakci na klimatické změny.

Následující prezentace byla věnována již zmíněnému „zelenému pásu“. Na příkladu pěti modelových území

byl vytvořen jejich přeshraniční management za pomoci technologií GIS a s využitím nástrojů ekologických sítí. Management musel řešit řadu konfliktů mj. mezi samotnou ochranou přírody (např. prioritou lesní kočky divoké nebo roháče velikého žijícího na volnějším prostorách se starými stromy).

Na závěr prvního dne byly promítány filmy, natočené v rámci projektu. Jejich účelem byla propagace přírodního a kulturního dědictví modelových území především z pohledu místních obyvatel formou rozhovorů s nimi (Vzájemný vztah krajiny a architektury; Řeka Mura – kolébka života; Ztracená a znovunalezená krajina – osudy a příběhy lidí v česko-německo-polském příhraničí).

Blok V: Percepce krajinných změn a ekologické sítě – strategie pro zvyšování povědomí

Prof. Éva Konkoly-Gyuró, Západomaďarská univerzita Sópnon, **Bc. Michela Andělová**, Obecně prospěšná společnost České Švýcarsko, **Mg. Günther Loiskandl**, Tulln, Rakousko

Referenti prováděli zajímavým způsobem průzkum, jak místní lidé vnímají charakter, význam a změny „své“ krajiny, jak vnímají podobné změny v blízkém zahraničí, co podporují, s čím nesouhlasí a jak by rádi viděli budoucnost krajiny. Obyvatelé většinou vymezují „svou“ krajinu výraznými přírodními jevy jakými je členitý reliéf či výskyt pískovcových skal, ale rovněž typem architektury (podstávkové a hrázděné domy, typické mlýny, malé sakrální stavby, drobná nebo naopak větší mozaika zemědělských pozemků). Vidí ale i nedostatky – vyliďňování, jinde suburbanizace a její nevzhledné dominanty, zvýšený turistický ruch. Pojem ekologické sítě je méně znám, ale principy ochrany přírody jsou v zásadě uznávány. Uvědomují si, že krajina je nyní více zalesněna a zatravněna a celkově méně kultivována než dříve. Berou na vědomí, že venkov stárne, krajina se urbanizuje nebo zarůstá a postupně

se zalesňuje a celkově tedy dosti uniformuje, přesto však vzhledem ke krizi věří v obnovu drobného zemědělství a doporučují lepší komunikaci všech zúčastněných, tedy místních obyvatel, uživatelů území, návštěvníků, odborníků i přeshraničních sousedů.

Referentka z Českého Švýcarska představila návštěvnícká informační centra na obou stranách národního parku – v Krásné Lípě i Bad Schandau. V Bad Schandau mladí lidé formou počítačové hry mohou navrhovat různé varianty krajinného využití (ekologické zemědělství, ekonomicky prosperující území s průmyslovou výrobou, větrnou farmu atd.) V Krásné Lípě funguje simulátor balonového letu se zastávkami nad nejvýznamnějšími body území, kdy je možno srovnávat pohled na území z různých časových období.

Třetí referující informoval o projektu koridoru propojujícího Karpaty a Alpy procházejícího přes hranici v místě Děvina a soutoku Moravy s Dunajem včetně ekoduktů nad dálnicí. S tím souvisí i projekt koordinace spolupráce národních parků podél Dunaje, biosférických rezervací Mura – Dráva – Dunaj a podobných projektů mimo středoevropský region.

Závěr

Závěrečné sympozium k projektu TransEcoNet posloužilo jako platforma pro výměnu zkušeností, rozšíření mezioborových pohledů na mezinárodní ekologické sítě ve střední Evropě i mimo ni, ale také jako neformální setkání příslušných výzkumných pracovníků, pracovníků správ velkoplošných chráněných území i územních plánovačů. Jeho pozoruhodné a široce pojaté výstupy projektů lze doporučit veřejné správě nejen v řešených územích, ale i ve srovnatelných oblastech střední Evropy.

*Ing. Igor Kyselka, CSc.
Ústav územního rozvoje*